

INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA YURIDIK TERMINLARNI TARJIMA
QILISHDA LINGVISTIK VA HUQUQIY MUAMMOLARI

Jumyazova Shaxnoza Faxriddin qizi

jumyazovashaxnoza@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz tilidan o'zbek tiliga yuridik terminlarni tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va huquqiy muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda charge, liability, claim, plaintiff, defendant, legal entity, consideration, trust kabi yuridik terminlarning ingliz tilidagi ma'nosi va o'zbek tilidagi muqobillari qiyoslanadi. Termin tarjimasida kontekst, terminologik ekvivalentlik, huquqiy konseptlar farqi hamda ingliz va o'zbek huquqiy tizimlari o'rtasidagi tafovutlarning ta'siri ko'rsatiladi. Tahlilda inglizcha-o'zbekcha yuridik lug'atlar, o'zbek tilidagi yuridik terminologik manbalar va yurislingvistik tadqiqotlardan foydalaniladi.

Kalit so'zlar: yuridik termin, yuridik tarjima, ingliz tili, o'zbek tili, terminologik ekvivalentlik, lingvistik va huquqiy muammo, yurislingvistika.

Kirish

Ingliz tilidan o'zbek tiliga yuridik terminlarni tarjima qilish oddiy lug'aviy almashtirish jarayoni emas. Yuridik termin muayyan huquqiy tushunchani ifodalaganligi sababli uning tarjimasida manba tilidagi ma'no, maqsad tilidagi terminologik imkoniyat va huquqiy tizimning xususiyatlari birgalikda hisobga olinadi. Sh.N. Ko'chimov yuridik til va terminologiyaning huquqiy mazmun bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlab, yuridik terminlardan foydalanishda aniqlik va mazmuniy barqarorlik muhimligini ko'rsatadi.³⁴ Tarjimada eng ko'p uchraydigan muammolardan biri terminning ko'p ma'noliligidir. Masalan, charge umumiy ingliz tilida "to'lov", "haq", "xarajat" kabi ma'nolarni bildiradi. Jinoyat-huquqiy kontekstda esa u shaxsga qo'yilgan "ayblov" ma'nosini anglatadi.³⁵ The defendant was charged with theft jumlasini "Sudlanuvchi o'g'rilikda ayblandi" deb tarjima qilish mumkin. Bu yerda charge so'zining umumiy lug'aviy ma'nosi emas, aynan huquqiy kontekstdagi ma'nosi tanlanadi. Demak, yuridik termin tarjimasida kontekst terminning ekvivalentini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Liability termini ham kontekstga qarab turlicha tarjima qilinadi. Ingliz huquqiy tilida ushbu termin shaxs yoki tashkilotning muayyan huquqiy majburiyati yoki javobgarligini bildiradi.³⁶ Criminal liability birikmasi "jinoiy javobgarlik", civil liability "fuqarolik javobgarligi" tarzida tarjima qilinadi. Biroq tax liability birikmasida "soliq majburiyati" varianti mazmunan aniqroq bo'lishi mumkin. Shunday qilib, bitta inglizcha

³⁴ Ko'chimov Sh.N. Yuridik til nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, 2013

³⁵ Garner B.A. Black's Law Dictionary. 11th ed. St. Paul, MN : Thomson Reuters, 2019. "Charge".

³⁶ Garner B.A. Black's Law Dictionary . 11th ed. "Liability.

termin uchun o'zbek tilida bir nechta muqobil mavjud bo'lishi va ularning tanlanishi kontekstga bog'liq bo'lishi mumkin.

Claim termini ham shunday xususiyatga ega. Huquqiy matnda claim “da’vo”, “talab” yoki muayyan huquqni talab qilish ma’nolarida qo’llanadi. Masalan, The claimant filed a claim against the company jumlasida claim “da’vo” tarzida tarjima qilinadi: “Da’vogar kompaniyaga qarshi da’vo kiritdi”. Biroq claim for compensation birikmasini “tovon undirish talabi” tarzida tarjima qilish ma’noni aniqroq ifodalaydi. Demak, terminning tarjimasi uning boshqa birliklar bilan birikishi va huquqiy vaziyatga ham bog’liq. Plaintiff va defendant terminlarida esa protsessual farq muhim ahamiyatga ega. Plaintiff fuqarolik ishida da’vo bilan murojaat qiluvchi tarafni bildiradi va o’zbek tilida “da’vogar” termini bilan ifodalanadi. Defendant esa huquqiy jarayon turiga qarab turlicha tarjima qilinishi mumkin. Fuqarolik protsessida “javobgar” muqobili mos kelsa, jinoyat protsessidagi qo’llanishida boshqa protsessual termin talab qilinadi. Shu sababli defendant terminini barcha holatlarda “javobgar” deb tarjima qilish lingvistik jihatdan sodda, ammo huquqiy jihatdan noaniq natijaga olib kelishi mumkin.³⁷ Ayrim terminlarda esa ingliz va o’zbek tillari o’rtasida to’liq ekvivalentlik mavjud emas. Bunday holat, ayniqsa, muayyan huquqiy tizimga xos terminlarda yaqqol ko’rinadi. Consideration ingliz shartnoma huquqidagi shunday terminlardan biridir. Umumiy ingliz tilida consideration “e’tibor”, “mulohaza” kabi ma’nolarni bildirsa-da, shartnoma huquqida u maxsus huquqiy konseptni ifodalaydi.³⁸ Shu sababli uni “e’tibor” tarzida so’zma-so’z tarjima qilish terminning huquqiy mazmunini yo’qotadi. Bunday vaziyatda terminni tavsifiy tarzda berish yoki asl terminni saqlagan holda izohlash maqsadga muvofiq. Trust termini ham o’zbek tiliga to’g’ridan-to’g’ri tarjima qilish qiyin bo’lgan birliklardan biridir. Umumiy ingliz tilida trust “ishonch” ma’nosini bildiradi. Huquqiy kontekstda esa u Common Law tizimida shakllangan maxsus huquqiy institutni anglatadi.³⁹ Shu sababli trust → ishonch shaklidagi tarjima terminning tashqi ma’nosini bersa-da, uning huquqiy mazmunini to’liq ifodalamaydi. Ilmiy yoki qiyosiy-huquqiy matnda terminni asl shaklda saqlash va birinchi qo’llanishida izohlash aniqroq natija berishi mumkin. Equity termini ham shunday muammoli birliklardan hisoblanadi. Umumiy tilda equity “adolat”, “tenglik” kabi ma’nolarni anglatadi. Ingliz huquqida esa u tarixiy rivojlanish natijasida shakllangan alohida huquqiy prinsiplar va vositalar tizimini bildiradi.⁴⁰ Shu sababli equity → adolat tarzidagi tarjima umumiy ma’noni yetkazsa-da, terminning maxsus huquqiy mazmunini to’liq aks ettirmaydi.

Bunday terminlar tarjimasida huquqiy tizimlar o’rtasidagi farq asosiy muammolardan biridir. Ingliz huquqiy terminologiyasining katta qismi Common Law an’anasi asosida

³⁷ Sattarov T.K., Imomov I.A. English –Russian –Uzbek Comprehensive Law Dictionary. Toshkent: Tafakkur-Bo’stoni, 2014.

³⁸ Garner.B.A. Black’s Law Dictionary. 11th ed. “Consideration”.

³⁹ Garner B.A. Black’s Law Dictionary. 11th ed “ Trust”.

⁴⁰ Oxford Dictionary of Law . Oxford University Press. “Equity”

shakllangan. O'zbekiston huquqiy terminologiyasi esa boshqa tarixiy va huquqiy sharoitlarda rivojlangan. Natijada manba tilidagi huquqiy konsept maqsad tilida aynan bir xil shaklda mavjud bo'lmazligi mumkin. D. Cao yuridik tarjimada terminning muayyan huquqiy tizimga bog'langanligini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.⁴¹ Bunga qarama-qarshi ravishda legal entity → yuridik shaxs, contract → shartnoma, plaintiff → da'vogar kabi terminlarda o'zbek tilida barqaror huquqiy ekvivalentlar mavjud. Bunday holatda bevosita ekvivalentdan foydalanish eng maqbul usul hisoblanadi. O'zbek huquqiy tilida shakllangan termin o'rniga sun'iy yoki so'zma-so'z yangi birlik yaratish terminologik aniqlikni pasaytirishi mumkin. Shu sababli tarjimon avvalo maqsad tilida mavjud bo'lgan terminni aniqlashi lozim.⁴² Yuridik terminlarning tarjimasida grammatik farqlar ham muhim. Ingliz tilidagi huquqiy termin ayrim hollarda o'zbek tilida aynan bir xil so'z turkumi bilan emas, boshqa grammatik shakl orqali ifodalanadi. Masalan, The defendant was charged with theft gapida charged fe'li o'zbek tilida "ayblandi" shaklida beriladi. Bu holat tarjimada faqat terminning lug'aviy ma'nosi emas, uning gapdagi sintaktik vazifasi ham hisobga olinishi kerakligini ko'rsatadi. Yuridik tarjimada terminlarning so'z birikmasi tarkibidagi qo'llanishi ham alohida ahamiyatga ega. Legal remedy, contractual liability, criminal charge, civil claim, legal entity kabi birikmalarni alohida so'zlarga ajratib tarjima qilish har doim ham to'g'ri natija bermaydi. Masalan, legal remedy birikmasini "qonuniy davo" tarzida so'zma-so'z tarjima qilishdan ko'ra, kontekstga qarab "huquqiy himoya vositasi" deb ifodalash aniqroqdir. Demak, yuridik tarjimada terminning kollokatsiyasi, ya'ni boshqa so'zlar bilan barqaror birikishi ham hisobga olinishi kerak. Ingliz tilidan o'zbek tiliga yuridik terminlarni tarjima qilishda lug'aviy ekvivalentlikdan tashqari funksional ekvivalentlik ham muhim. Termin o'zbek tilida boshqa shaklda ifodilangan bo'lsa ham, agar u manba tilidagi termin bajarayotgan huquqiy funksiyani to'liq ifodalasa, bunday tarjima maqbul hisoblanadi. Masalan, remedy terminining "huquqiy himoya vositasi" tarzida tarjima qilinishi uning tashqi shaklini emas, huquqiy funksiyasini saqlaydi. O'zbek yuridik terminologiyasida mavjud terminlardan foydalanish tarjimaning sifatini oshiradi. Sh.N. Ko'chimov yuridik tilning aniqligi va terminlarning huquqiy mazmun bilan bog'liqligiga e'tibor qaratadi.⁴³ G.Yo.G'ulomovning o'zbek yuridik terminologiyasining rivojlanishiga bag'ishlangan tadqiqotlari ham milliy yuridik terminlarning shakllanishi va me'yorlashuvi masalasini yoritadi.⁴⁴ Shu nuqtayi nazardan, inglizcha terminning o'zbekcha tarjimasini tanlashda mavjud milliy terminologik resurslardan foydalanish muhimdir. Umuman olganda, ingliz tilidan o'zbek tiliga yuridik terminlarni tarjima qilishda muammolarni uch asosiy guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruhga charge, liability, claim kabi kontekstga bog'liq terminlar kiradi. Ikkinchi guruhga

⁴¹ Cao.D. Translating Law. Clevedon: Multilingual Matters, 2007.

⁴² Yuridik terminlar izohli lug'ati . Toshkent : Toshkent davlat yuridik universiteti nashriyoti, 2024.

⁴³ Ko'chimov Sh. Yuristlingvistika: til, huquq, yuridik til, yuridik nutq, yuridik terminologiya. Toshkent: Bookmany print, 2024.

⁴⁴ G'ulomova G'.Yo. O'zbek yuridik terminologiyasining istiqloq davri taraqqiyoti. Filologiya fanlari nomzodi dissertatsiyasi. Toshkent, 2004.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

consideration, trust, equity kabi ingliz huquqiy tizimiga xos va to'liq ekvivalentga ega bo'lmagan terminlar kiradi. Uchinchi guruhga legal entity, contract, plaintiff kabi o'zbek tilida barqaror ekvivalentga ega terminlar kiradi. Shunday qilib, ingliz tilidan o'zbek tiliga yuridik terminlarni tarjima qilishda asosiy mezon terminning tashqi shakliga emas, uning huquqiy mazmuni va funksiyasiga moslikdir. To'liq ekvivalent mavjud bo'lsa, bevosita tarjima; kontekstga bog'liq terminlarda funksional va kontekstual muqobil; huquqiy tizimga xos terminlarda esa tavsifiy yoki izohli tarjima qo'llanishi maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv inglizcha yuridik terminlarning o'zbek tilida mazmunan aniq, huquqiy jihatdan to'g'ri va terminologik jihatdan barqaror ifodalanishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Cao D. Translating Law. Clevedon: Multilingual Matters, 2007.
- 2.Garner B.A. (ed.). Black's Law Dictionary. 11th ed. St. Paul, MN: Thomson Reuters, 2019.
- 3.G'ulomova G.Yo. O'zbek yuridik terminologiyasining istiqlool davri taraqqiyoti. Toshkent, 2004.
- 4.Ko'chimov Sh.N. Yuridik til nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, 2013.
- 5.Ko'chimov Sh. Yurislingvistika: til, huquq, yuridik til, yuridik nutq, yuridik terminologiya. Toshkent: Bookmany print, 2024.
- 6.Oxford Dictionary of Law. Oxford University Press.
- 7.Sattarov T.K., Imomov I.A. English-Russian-Uzbek Comprehensive Law Dictionary. Toshkent: Tafakkur-Bo'stoni, 2014.
- 8.Yuridik terminlar izohli lug'ati (faol termin va tushunchalar). Toshkent: Toshkent davlat yuridik universiteti nashriyoti, 2024.